

La Cultura Ibèrica a través d'un museu i un jaciment arqueològic

(Museu de Moixent i poblat ibèric de La Bastida de les Alcuses)

Josep Montesinos i Martínez

*Dpt. Història de l'Antiguitat
Universitat de València*

La dicotomia museu/jaciment en té una sèrie de possibilitats d'aprofitament didàctic, el desenvolupament de les quals ens acosta al coneixement d'antigues cultures. El museu i el jaciment arqueològic són dues visions d'una mateixa realitat; espais, ambdós, que es complementen i ens permeten globalitzar amb d'altres perspectives de l'entorn. Al llarg d'uns anys s'ha realitzat una tasca d'aprofitament didàctic al voltant d'aquestes dues possibilitats al Museu de Moixent i al poblat ibèric de la Bastida de les Alcuses.

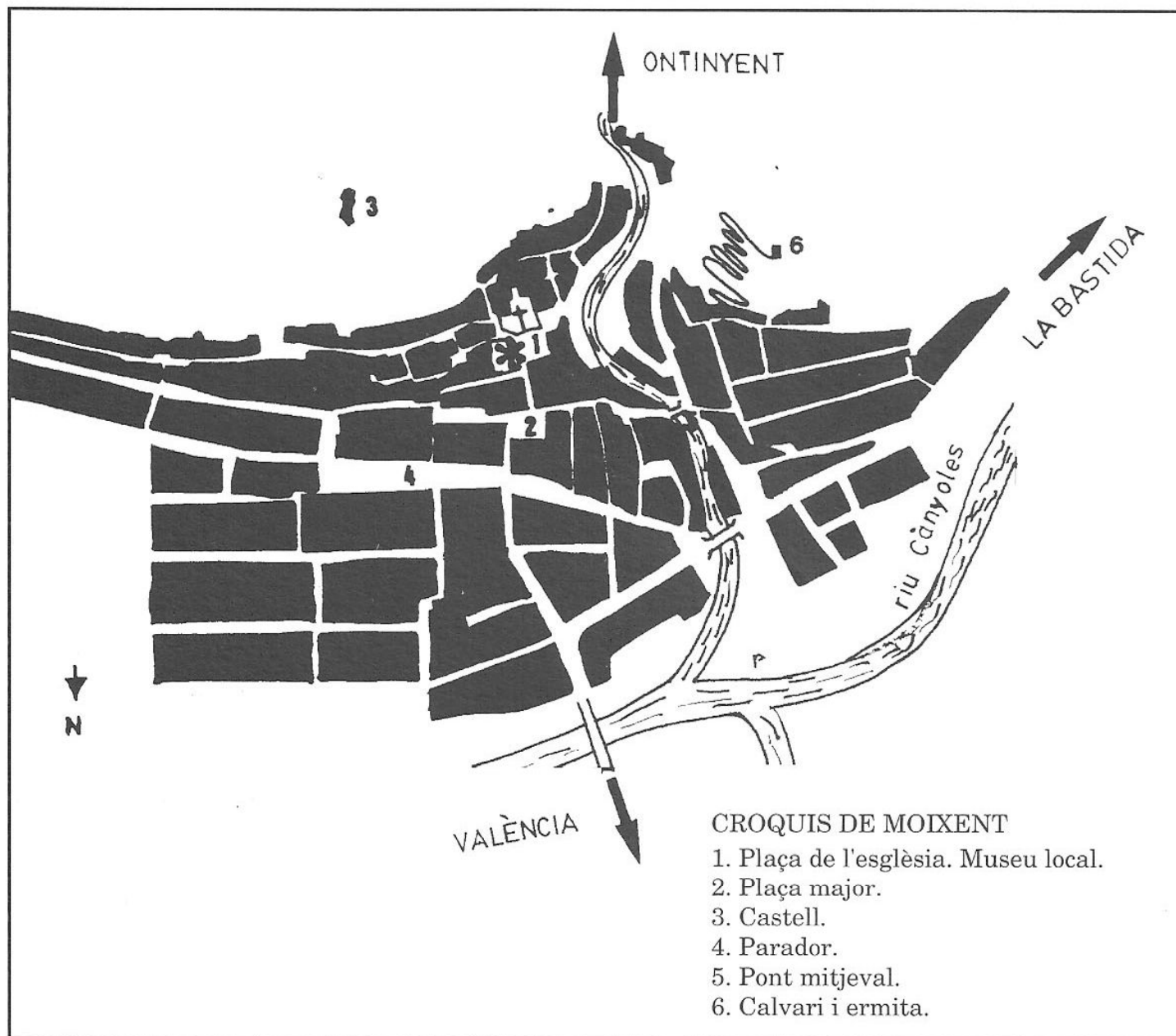
La localitat valenciana de Moixent es localitza a la vall del riu Cànyoles, a la comarca de La Costera. Com a vall fluvial és una zona de pas, i constata vida humana des de temps prehistòrics, éssent especialment rica en jaciments del període ibèric.

El Museu Històrico-Artístic és de titularitat municipal; fou inaugurat l'any 1977, i els seus fons provenen del Servei d'Investigació Prehistòrica

(SIP) de la Diputació de València, a més dels propis. Al llarg de la seua existència ha tingut una desigual activitat, el mateix que la major part dels museus locals de pobles no grans, donat la manca d'una infraestructura, i sempre depenent de la bona voluntat de les persones interessades en temes educatius i culturals relacionats amb el museu. En aquest moment en té desenvolupades les sales d'arqueologia, plantejant-se, en algú moment, la seua ampliació a temes etnològics.

A uns 10 kms. del centre urbà, al S.O. del terme sobre la lloma de la Bastida, englobada a la Serra Grossa, es localitzen les ruïnes d'un poblat ibèric de gran extensió i de summe importància pel coneixement de la Cultura Ibèrica: és La Bastida de les Alcuses.

La dicotomia museu-jaciment és un element profitós des de tots els punts de vista, però ho és particularment des de l'aplicació didàctica, per a fer visible no tan sols elements de cultura

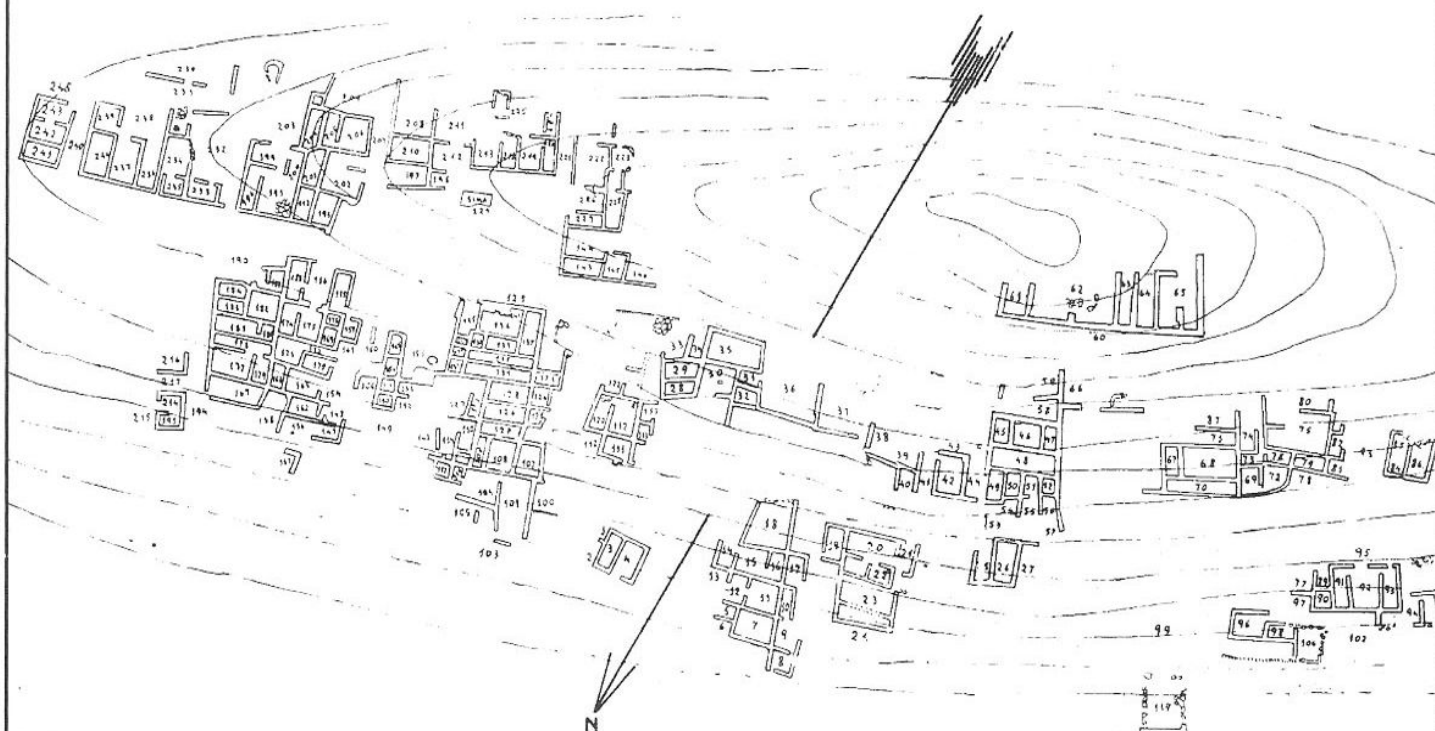
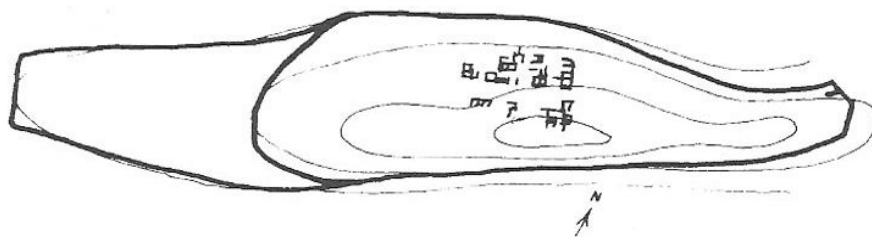
material, sinó també l'habilitat i l'entorn on es desenvolupen.

La commemoració del 50é. Aniversari de la Declaració com a Monument Nacional de La Bastida de les Alcuses, ens va permetre l'organització de tot un seguit d'actes, i la fixació d'objectius i activitats de desenvolupament pels propers anys amb el fi de dotar de contingut l'activitat del museu i traure profit del jaciment. Les activitats des d'aleshores foren variades: exposicions, concursos, visites, publicacions,

activitats de divulgació, conferències, projeccions de diapositives,...; a més de les activitats de caràcter científic pròpies del museu en la seua col·laboració amb el Servei d'Investigació Prehistòrica (Pla 1985; Montesinos 1982; ídem 1987).

El museu és als baixos d'una casa a la plaça de l'esglèsia. Una visió general del mateix distribueix els objectes exposats de la següent forma:

Sala A: *Vitrina 1.* Materials d'os i ceràmics procedents de la cova del

Poblal ibèric de LA BASTIDA DE LES ALCUSES (Moxent-València)

Plànol de la zona excavada, segons Mariano Llornet, 1931

0 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 m.

Equidistancia entre les corbes de nivell: 1 metre.

Croquis del poblado y plano de la zona excavada

Barranc de Palop; cronologia del Neolític fins l'Edat del Bronze.

Vitrina 2. Materials del poblat del Castellaret, amb cronologia des de l'època ibèrica, romanització i mitjeval. També és exposat l'aixovar funerari de la tomba ibèrica trobada al Bosquet.

Vitrina 3. A la part baixa fragments escultòrics i arquitectònics de la necròpolis ibèrica del Corral de Saus, així com reproducció del cap de la sirena i del Guerrer de Moixent. Les prestatgeries superiors són ocupades per objectes de la cultura ibèrica trobats a la Bastida de les Alcuses.

Vitrina 4. Fragments escultòrics i arquitectònics de la necròpolis ibèrica del Corral de Saus.

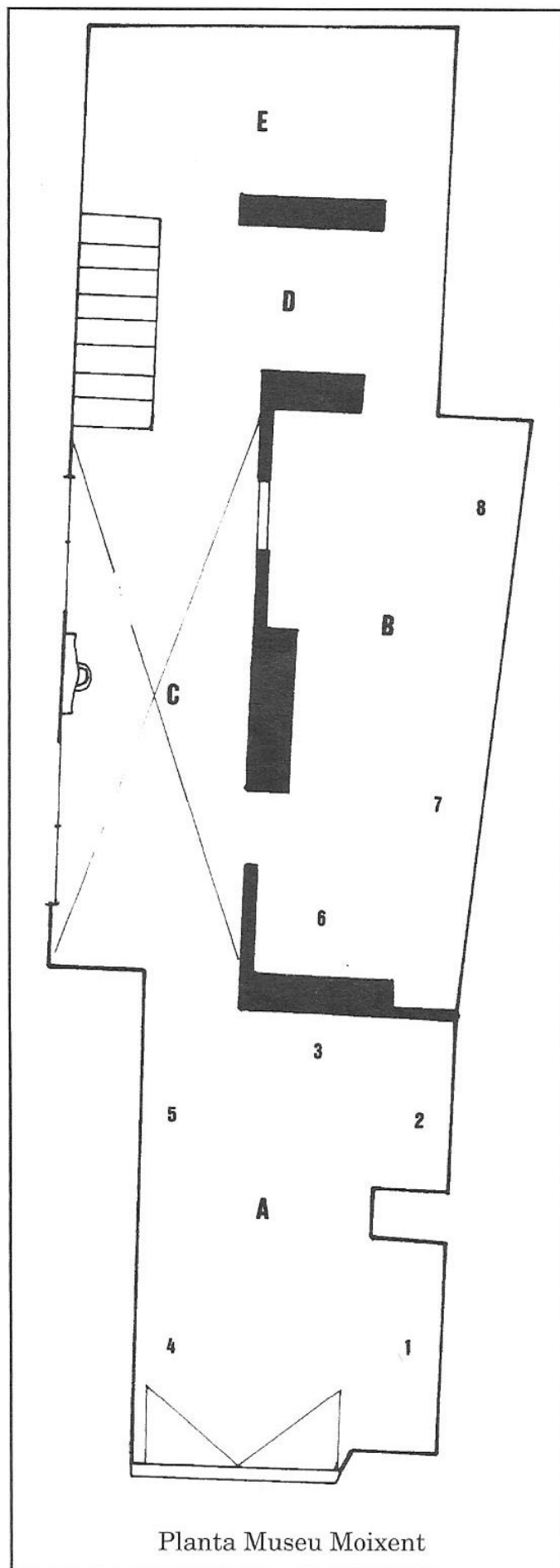
Vitrina 5. Mostres de cultura material ibèrica, procedents del Corral de Saus.

Sala B: *Vitrina 6.* Mostres d'objectes d'adornament, ferramentes, blat carbonitzat,... de la Bastida.

Vitrina 7. A la part superior ceràmica ibèrica de la Bastida, zona inferior elements arquitectònics del Corral de Saus.

Vitrina 8. Ceràmiques de la Bastida, unes de fabricació ibèrica, d'altres importades.

Les parets del museu ens mostren d'altres troballes arqueològiques del terme: bouet de la Bastida, les Dame-tes i d'altres escultures del Corral de Saus, alguns exemples de ceràmica ibèrica i importada. A les diverses sales es poden observar pedres de molins ibèrics i d'altres més antigues emprades a l'Edat del Bronze.

L'organització de les visites s'han realitzat prèvia petició del professor interessat i una vegada documentat sobre les possibilitats del museu i del jaciment, així com fixats els objectius a desenvolupar. És manifest que la Cultura Ibèrica en té ací un medi extraordinari per analitzar i fer visible el seu desenvolupament i processos; per tal motiu la majoria dels grups opten per aquest plantejament, i d'acord amb el qual porten a cap l'activitat. Cal, abans de la visita, una aproximació bibliogràfica al tema per a centrar la problemàtica; per tal motiu el museu va crear, a la Biblioteca de la Casa de la Cultura local, una biblioteca especialitzada on el professor/a pot consultar i extraure la informació i documentació adient pel desenvolupament del programa. Una bibliografia bàsica d'aproximació temàtica pot ésser: Fletcher-Pla-Alcacer 1965 i 1969; Llobregat 1972; Fletcher 1980; ídem 1983; Fletcher et alii 1982; Pla 1977; ídem 1980; Pla et alii 1983, Uroz 1981.

La fixació d'objectius, per part del grup visitant, és tema fonamental per a saber el què es vol, i a la fi, el que ha estat aconseguit. L'OBJECTIU GENERAL vindria donat per la comprensió de la història, les creences, l'economia i les deixalles dels pobles que han viscut al territori valencià, en aquest cas els ibers. Els OBJECTIUS ESPECÍFICS són en funció de descobrir a través dels restes arqueològiques (ceràmiques, eines de treball, escultura, poblats,...) trets de les formes de vida i treball dels ibers, i comparar amb formes actuals.

El coneixement de la Cultura Ibèri-

ca ens ha arribat no a través dels seus protagonistes, puix els textos ibèrics encara no han estat desxifrats, sinò per la informació dels textos clàssics i per damunt de tot per l'arqueologia. Açò que en principi sembla un hàndicap, ens serveix a nivell didàctic per encetar un plantejament d'investigació amb metodologia científica summament atractiva.

La programació de l'activitat és canalitzada cap un aprenentatge de recerca en el qual l'alumne/a vaja, per la pròpia activitat, pujant graons en la comprensió de fenòmens, en aquest cas històrics. Es tracta que el xiquet/a amb investigació detectivesca siga protagonista de la seua formació: "Un mètode, a la fi, natural com l'entorn mateix. I científic, per què no?, que capacite els nostres escolars per a rebutjar dogmes, prejudicis, supersticions i l'ajude a créixer amb esperit crític i objectiu" (Programa... 1986).

Seguint aquest mètode científic cal formular els diversos moments d'OBSERVACIÓ a través del material de recerca (textos, il·lustracions, peces de museu); REFLEXIÓ comparativa de tota l'observació; EMISSIÓ D'HIPÒTESIS; EXPERIMENTACIÓ amb discussió didàctica i contrastació amb textos científics i divulgatius; i FORMULACIÓ de CONCLUSIONS.

Tot a través de:

- Visita al museu i jaciment.
- Investigació arqueològica dels restes materials.
- Manipulació de reproduccions plàstiques fetes pels alumnes.
- Realització del fitxer de materials.

- Lectura de textos clàssics, obviament traduïts.
- Treball sobre textos científics.
- Classificació de reproduccions de materials fets pels alumnes.
- Simulacions de vida quotidiana dels ibers.
- Presentació de teories a la vista de la informació arreplegada.
- Elaboració de murals.
- Muntatges audiovisuals, text i diapositives.
- Exposició dels treballs.
- ... (Montesinos 1987; idem 1989).

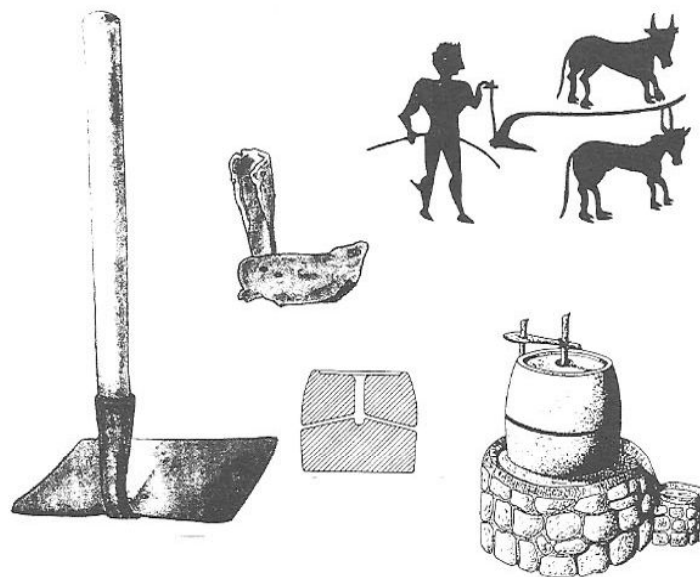
Les possibilitats de la visita museu-jaciment permet un seguit de fitxes encaminades a la informació, documentació i activitat dels nostres alumnes. Les FITXES INFORMATI-

VES són elaborades pel professor, extretes de la informació que aporta el museu i jaciment o bé fent servir les ja confeccionades pel museu, tenint present tant els objectius com els continguts i nivell dels alumnes. Les FITXES DOCUMENTALS són informacions ja elaborades i fan referència a plànols, fotos, dibuixos, textos, articles científics, etc. dels quals el professor/a només en té que seleccionar els que més s'ajusten als objectius-continguts-nivell. Les FITXES D'ACTIVITAT reflecteixen les accions a realitzar d'acord amb la informació, documentació i recursos, així com les possibilitats d'indagació i recerca; a continuació mostrem algunes d'aquestes.

FITXA D'ACTIVITAT

AGRICULTURA ENTRE ELS IBERS

Ací tens una sèrie d'il·lustracions relacionades amb la cultura ibèrica. La de l'esquerra són aixades de la Bastida de les Alcuses. Dalt dreta és una escena pintada sobre ceràmica d'Alcorisa (Teruel), i la de baix és la reconstrucció d'un molí d'oli. Fes una descripció de cadascuna d'elles, i analitza la utilitat, les accions que es realitzarien, identifica alguns dels objectes al museu; d'ençà pots esbrinar el tipus d'agricultura que tenia aquest poble.

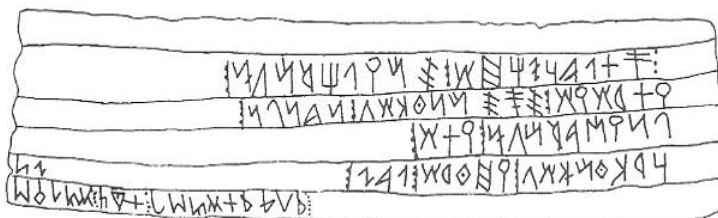

(Dibuixos de "La Cultura Ibèrica" E. Pla dir. SIP 1983)

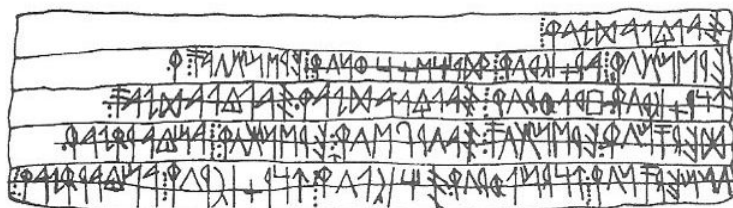
FITXA D'ACTIVITAT

A continuació et mostrem les dues cares del Plom escrit de la Bastida, així com la transcripció segons Fletcher (1982). Del mateix autor és el resum dels alfabetos ibèrics.

Llig la Fitxa Documental sobre la escriptura ibèrica, i a continuació intenta la transcripció dels dos textos. Pots inventarte d'altres.

Cara A

Cara B

ALFABETOS IBERICOS			
	Jéico	Merdional	Oriental
a	A	À	Ð
e	H	≠	Þ
i	I	≠	Þ
o	◇	≠	H
u	◇	≠	N
b	V	↑	↑
d	B		
g	Δ		
k	Γ		
l	K		
m	Λ	↑	↑
n		≠	N
r	N	≠	Þ
s	D	≠	Þ
t	N	≠	Þ
ba	D	≠	Þ
be	K	≠	Þ
bi	Λ	≠	Þ
bo		≠	Þ
bu		≠	Þ
ca		≠	Þ
ce		≠	Þ
co		≠	Þ
cu		≠	Þ
ca		≠	Þ
ce		≠	Þ
co		≠	Þ
cu		≠	Þ
du		≠	Þ
t		≠	Þ

FITXA D'ACTIVITAT

Fragment ceràmic de la necròpolis ibèrica del Corral de Saus (Moixent). "Got dels atletes". Com veus es tracta d'uns varons ibers marxant, el got és incomplet, imagina't i completa l'escena.

(Dibuixos de J. Aparicio "Las raíces de Mogente". Valencia 1977)

Els autors clàssics ens han parlat dels pobles d'Ibèria, informació que pot fer-se servir; aconseguir un text clàssic, obviament traduït, que parles dels ibers pot servir com a document de treball que corrobore les nostres hipòtesis, o bé omplir llacunes de dades que no trobem al museu, o principi d'altres indagacions. Alhora un altre tipus de text, el científic, ens permet treballar les darreres aportacions que la ciència ha fet sobre la cultura ibèrica, acostar a les nostres aules textos científics com a base de recerca és així mateix possible (Montesinos 1990).

La visita al museu s'en fa previ treball a l'aula, de manera que els alumnes arriben amb una idea clara de quina va a ser la seua activitat, i què és el que s'espera d'ell/a en tot moment. La documentació bàsica que s'els facilitava és:

- Guia breu de la Bastida de les Alcuses i del Museu (Aparicio 1977)
- Fitxes Informatives.
- Fitxes Documentals.
- Fitxes d'Activitat.

Els últims tres apartats sempre d'acord amb la programació que portava cadascun dels grups. Cal tenir present que en molts casos ja venien en la seua programació i documentació preparada, el museu i el jaciment els servia com a indagació, constatació i per a extraure's conclusions; feien servir una llibreta de camp per a prendre notes i després pasarho al seu dossier general de la cultura.

En cas de que el grup vinguera sense un plantejament previ, organit-

zavem la visita seguint un ordre cronològic i analitzant les característiques de cadascun del períodes representats al museu, treballant més intensament amb la cultura ibèrica, en aquesta ocasió i per tractar-se d'un museu xicotet és factible.

Incardinar totes les troballes amb l'entorn és tasca necessària; per això, a més de treballar al volant de tots els aspectes del medi on s'assenta la Bastida, les activitats fomenten l'acció sobre l'entorn propi dels alumnes amb el fi de que en tornar a la seua població puguen indagar sobre l'existència d'antics habitats al seu terme, o les pervivències d'elements de cultura material que posseïen els ibers i encara avui en dia són semblats,...

El treball al museu i jaciment no deu tancar-se en si mateix, cal obrir-se a d'altres troballes i paral·lelismes. La informació, documentació i activitat té present el marc general de desenvolupament de la cultura, la seua inserció en un espai que és local-comarcal-peninsular-mediterràni, un temps amb un precedent i un consegüent, i un marc cultural producte de diversos elements que el conformen i amb unes pervivències posteriors.

La visita al poblat permet treballar no tan sols elements d'història, també globalitzar amb geografia i natura. Prèvia una explicació general en la zona de l'albacar, fem un itinerari en grup guiat pel recinte; els alumnes van organitzats per equips d'activitat, cadascun dels quals treballa aspectes d'observació diferenciats:

- geografia
- vegetació

- climatologia
- planimetria
- dibuix
- etnologia
- urbanisme
- arqueologia espacial
- ...

Són variades le recomanacions en el sentit de procurar pel respecte al jaciment arqueològic:

ABSTENIR-SE-

- de passar per dins dels recintes, i de pujar als murs
- de remoure pedres o terres
- d'arreglar fragments ceràmics i d'altres objectes que apareguen per la superfície
- d'embrutar l'entorn

CAL-

- protegir la vegetació
- emprar els camins i el trajecte indicat
- preservar tal com és tot el conjunt.

És evident que l'activitat al museu i jaciment és un element de renovació, tant per l'escola com pel mateix museu. Però, com ja va quedar clar a les I Jornades d'Aprofitament Educatiu dels Museus Valencians, aquesta acció no pot deixar-se tant sols a la bona voluntat de les persones, en la majoria dels casos ensenyants. L'activitat del Museu ha estat en directa relació amb aquest voluntarisme, i a mig i llarg termini la no existència d'una infraestructura mínimament estable als museus locals de poblacions no grans,

sense un seguiment i recolzament a nivell d'Ajuntament, Diputació i Conselleria respectiva, converteix la tasca com a molt en desigual i sense continuïtat. L'experiència ens ha mostrat que en deixar aquest voluntarisme el museu paralitza la seua acció, les seues sales es converteixen en magatzems o sales de reunió. Malgrat açó volem ésser optimistes i encarem el futur en una perspectiva d'esperança; les actuacions puntuals que estan portant-se a terme, en aquest cas, a la Bastida de les Alcuses per part del Servei d'Investigació Prehistòrica de la Diputació de València, així com l'interés de l'Ajuntament de Moixent en col.laborar en la protecció i promoció del seu patrimoni, ens fan enllumenar un poc de confiança en aquest sentit.

Bibliografía

- Aparicio Pérez, J. (1977). Las raíces de Mogente. Serie Arqueológica 2, Dpto. H^a Antigua Univ. Valencia.
- (1978). "Guía breve de la Bastida de les Alcuses y del Museo Histórico-Artístico de Mogente (Valencia)". Ayuntamiento de Mogente.
- Fletcher Valls, D. (1980). "Lengua y alfabeto". Nuestra Historia. vol. I. València, p. 273-279.
- (1982). El plomo ibérico de Mogente (Valencia). Trabajos Varios SIP n° 76, Valencia.
- (1983). El ibers. Descubrim el País Valencià 14. Diputació de València.
- (1983).

- Fletcher, D.; Pla, E.; Alcacer, J. (1965 y 1969): La Bastida de les Alcuses I y II. Trabajos varios SIP nº 24 y 25, Valencia.
- Fletcher, D. et Alii. (1982): La Bastida de les Alcuses. 50é. Aniversari Declaració Monument Històrico-Artístic Nacional (1931-1981). Publicacions del Museu de Moixent.
- Llobregat Conesa, E. (1972): Contestania Ibérica. Alicante.
- Montesinos i Martínez, J. (1982): "Activitats del Museu Històrico-Artístic de Moixent a 1981". La Bastida de les Alcuses. 50é. Aniversari Declaració Monument Històrico-Artístic Nacional (1931-1981). Pub. del Museu de Moixent, p. 93-97.
- (1982): "Arqueologia ibèrica a la comarca de la Costera (a mode d'introducció exploratòria)". La Bastida de les Alcuses. 50é Aniversari Declaració Monument Històrico-Artístic nacional (1931-1981). Pub. Museu de Moixent, p. 65-91.
- (1987): "Una altra mirada al museu local". *Papers*, novembre, pp. 13-15.
- (1988): "Museu, didàctica i entorn". I Jornades d'aprofitament educatiu dels museus valencians.
- (1989): "La cerámica antigua y su aprovechamiento didáctico". *Didáctica de las Ciencias Experimentales y Sociales* nº 1, pp. 59-68.
- (1989): "Mètode científic i didàctica de les Ciències Socials". *Didáctica de las Ciencias Experimentales y Sociales* nº 2, pp. 51-55.
- (1990): "Tratamiento del texto científico en la enseñanza de la Historia". *Didáctica de las Ciencias Experimentales y Sociales* nº 3, pp. 17-24.
- Pla Ballester, E. (1977): El poblado ibérico de la Bastida de les Alcuses. Nota informativa con motivo del 5º aniversario del SIP, Valencia.
- (1980): "Los iberos". Nuestra Historia vol. I, València, pp. 197-271.
- (1985): "Excavación de urgencia en la Cova del Garroferal de Vallada". En La Labor del SIP y su Museo en el año 1983. Diputación de Valencia.
- Pla Ballester, E. et Alii. (1983): La Cultura Ibérica. Cons. Cultura, Educació i Ciència, València.
- Programa de l'Àrea d'Experiències en Valencià. (1986). Cicle Mitjà. Proposta Experimental. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València.
- Uroz, J. (1981): Economía y sociedad en la Contestania Ibérica. Inst. Estudios Alicantinos.

L'ART IBÈRIC

Ací tens una reproducció gràfica del Guerrer de Moixent, petita escultura en bronze que representa un guerrer a cavall, trobat en la Bastida de les Alcuses.

Averigua el significat de les següents paraules: Casc, Bronze, Cimera, Cavall, Guerrer, Falcata, Caetra. Servinte de les paraules fes una xicoteta redacció descriptiva del Guerrer. En argila o plastilina fes una reproducció d'aquesta figura.

DOCUMENT DE TREBALL

L'ART IBÈRIC

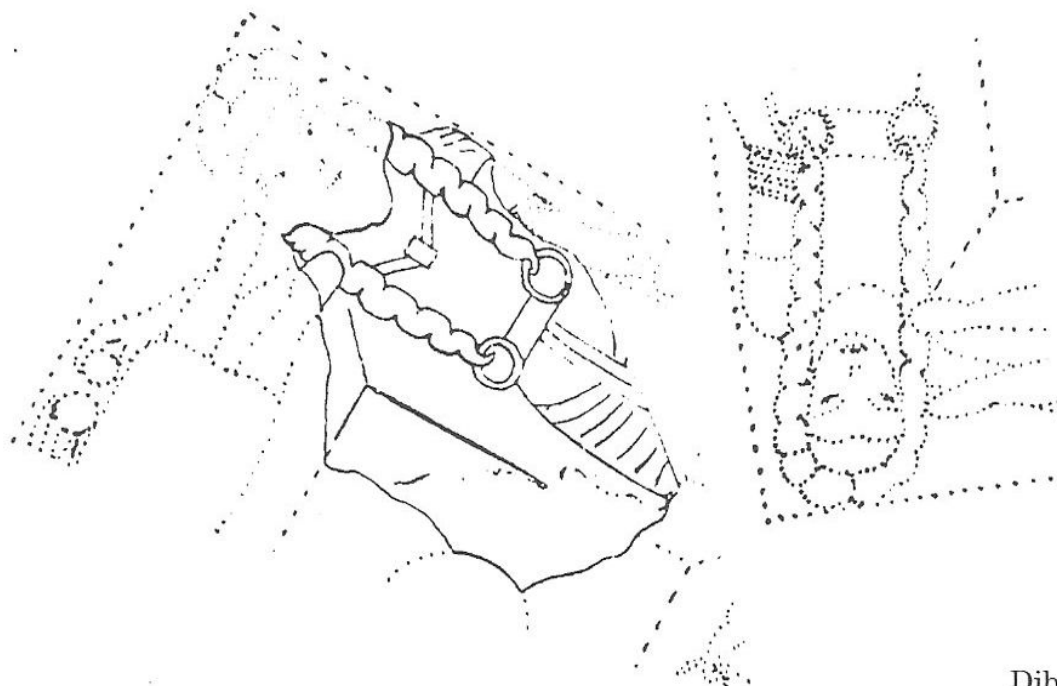
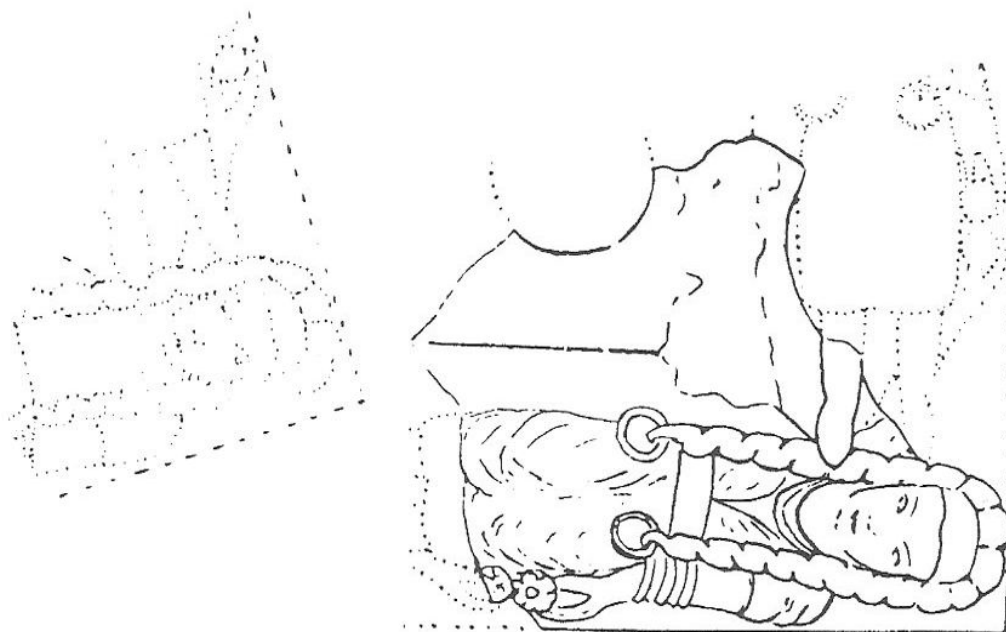
"Per a nosaltres, la ceràmica ibèrica decorada amb simples vetes o faixes quedaria datada dins el segle V a. C., i es deurà tenir molt en compte, per tal d'evitar freqüents errors d'identificació, l'existència als poblats ibèrics antics de vaixelles que, tant per la seua qualitat de la pasta ceràmica, com per la freqüent utilització de la bicromia a les faixes, s'han de considerar d'importació i els primers models a imitar pels ibers.

Al segle V a. C. apareixen els temes geomètrics ja ressenyats, i és a partir de finals del segle III a. C. quan fan acte de presència les decoracions zoomorfes o antropomorfes, amb escenes de la vida quotidiana (balls, caceres, combats, etc.). I dins el segle I a. C. apareix la pintura simplement ornamental (encara que potser amb un possible fons religiós) dels ocells d'ales eixamplades o els grans carissers a l'estil d'Elx". (D. Fletcher).

L'ART IBÈRIC

Els arqueòlegs han tret de terra el monument de les Dametes de Moixent, però està desfet; has de reconstruir-lo i a continuació el pintes.

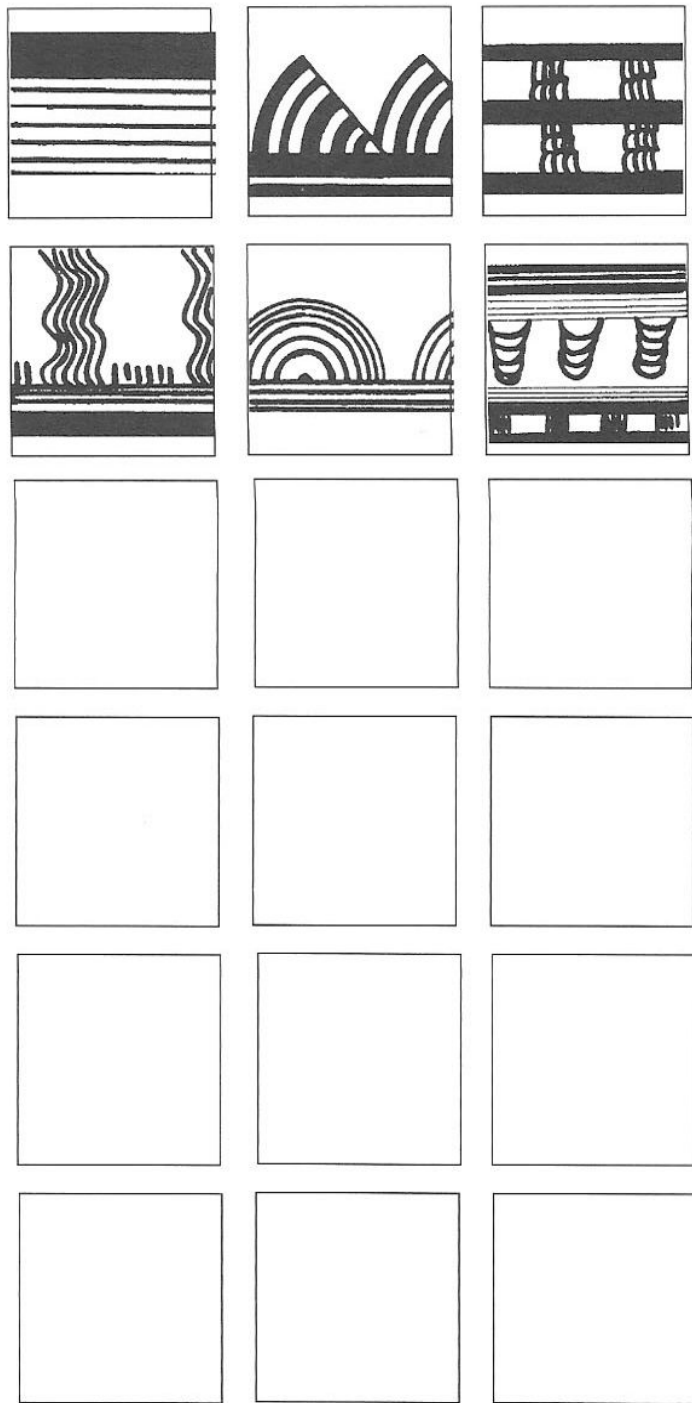

Dibuix d'G. Pla

LA CERÀMICA IBÈRICA

Ací tens una sèrie d'esquemes geomètrics que apareixen en la ceràmica ibèrica. A les vitrines del museu pots observar diverses decoracions, a més de la geomètrica (vegetal, animal). Pren nota als quadrets en blanc de la que més et cride l'atenció, i a la vista del "Document de Treball" referit a la ceràmica ibèrica ordena cronològicament els diversos gots i plats que has anotat.

Posteriorment inventa't altres decoracions i plasma-les.

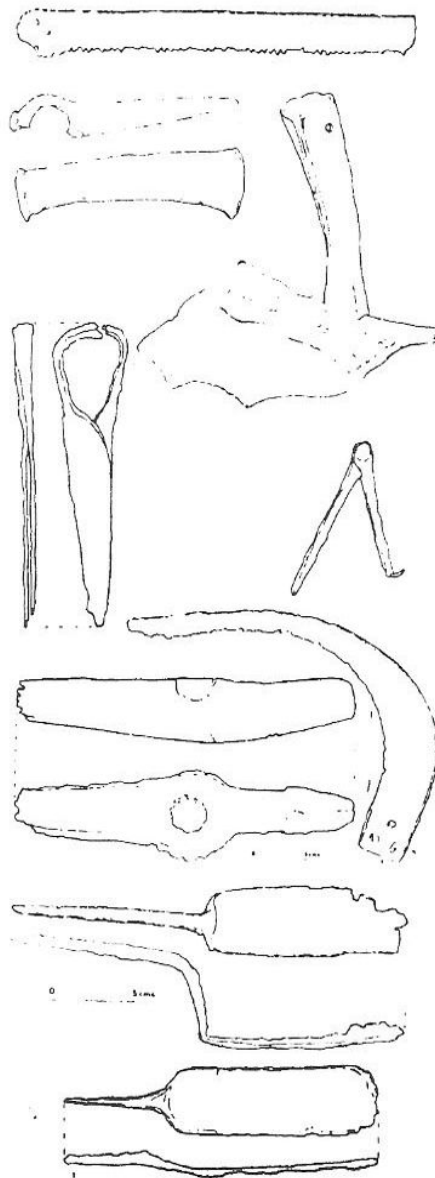
EINES DE TREBALL

Les excavacions arqueològiques ens han posat en contacte amb les eines emprades pels ibers en els seus treballs. Identifica totes les peces, si no pots, mira a l'inrevés.

A continuació situa al costat de cadascuna una foto o dibuix d'eines actuals i compara-les.

Per a finalitzar, fes una redacció on especifiques la funció de cada peça i els tipus de feines que realitzaven amb elles, i per tant podràs comprendre part de les seues activitats econòmiques.

Cullera de sembrar	Pic
Falç	Compàs
Xerrac	Estisores
Paleta	Lligona

Dibuix d'E.Pla